

MUŠKARCI TO NE RADE: RODNO SEGREGIRANA PODJELA RADA U OBITELJI

Davor TOPOLČIĆ
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

UDK: 316.356.2(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 26. 2. 2001.

Nasuprot dugogodišnjem svjetskom trendu istraživanja podjele rada u kućanstvu između bračnih partnera, u Hrvatskoj je od sredine 70-ih do kraja stoljeća to potpuno marginalno područje. Razlog tome ukorijenjen je u društvenim okolnostima: u socijalističkom razdoblju u sferi javnih odnosa proklamirana je jednakost spolova, ali bez zadiranja u sferu privatnosti i obiteljskih odnosa. U devetogodišnjem postsocijalističkom tranzicijskom razdoblju dominirale su političke stranke i opcije koje su se zalagale za "tradicionalne obiteljske vrijednosti". U istom smjeru reteriranja ka tradicionalnim obrascima obiteljskoga života djelovale su ratne okolnosti i duboka ekonomska kriza. Među empirijskim istraživanjima podjele ne-plaćenoga rada u obitelji, i u stranom i u domaćoj literaturi, malo-brojna su ona koja obuhvaćaju rodnu segregaciju poslova na "muške" i "ženske". Glavni cilj ovoga rada bio je provjeriti u kojoj je mjeri rad u kućanstvu rodno segregiran. U radu su rabljeni podaci koji su dobiveni u sklopu širega pilot-istraživanja osobina obiteljskog života. Analizirani su odgovori ukupno 152 ispitanika koji su u vrijeme istraživanja bili u braku i zaposleni. Rezultati sugeriraju (1) da je podjela rada u kućanstvu između bračnih partnera i dalje neravnopravna, uz puno veći radni angažman žena; (2) muškarci se više brinu za djecu nego što su angažirani u obavljanju kućanskih poslova; (3) rad u kućanstvu u velikoj je mjeri rodno segregiran, što potvrđuju i rezultati *logit* analize.

✉ Davor Topolčić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar,
Marulićev trg 19/1, p. p. 277, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: davor.topolcic@pilar.hr

UVOD

767

Imati sve ili sve raditi.

U posljednjih dvadeset godina rad u kućanstvu ili neplaćeni rad u obitelji je izrazito brzorastuće područje (multidisciplinarnog) istraživanja. U Hrvatskoj od sredine 70-ih godina do

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

sredine 90-ih, koliko nam je poznato, nije objavljen niti jedan znanstveni rad o podjeli rada između bračnih partnera. To je razlog da ovaj uvodni dio bude veći nego što je uobičajeno u empirijskim studijama. Rad započinjemo postavljanjem okvira za razumijevanje situacije u Hrvatskoj danas. Stoga ćemo naznačiti, u osnovnim crtama, kako su ekonomske i društvene promjene u posljednjih pola stoljeća utjecale na obrasce podjele rada između bračnih partnera.

Što se promijenilo od početka 70-ih godina kada su Ann Oakley njezini stariji kolege savjetovali da za temu doktorata pronađe neku sociološki relevantniju temu? Goodnow i Bowes (1994.) izdvajaju djelovanje dva međusobno povezana čimbenika. Prvi čimbenik je veličina problema – podjela rada između bračnih partnera *izvan kućanstva* bilježi velike strukturne promjene i sve veći broj obitelji u industrijaliziranim zemljama suočen je s dvostrukom opterećenošću žena. Kada su oba bračna partnera zaposlena puno radno vrijeme, podjela rada u obitelji postaje iznimno važna za obiteljski život. U Hrvatskoj su 1997. godine žene činile 42,7 posto svih zaposlenih (SLJH-1998.). Krajem devedesetih godina u razvijenim industrijskim zemljama stopa participacije žena na tržištu rada kreće se od nešto manje od 40 posto do 50 posto ukupne radne snage (Leinert Novosel, 1999.). Sukladno tome, broj tradicionalnih obitelji u kojima je muškarac (jedini) hranitelj konstantno se smanjuje, npr. u SAD-u je pao na manje od 15 posto svih obitelji (Wilkie, 1991.).¹ Iako se pojedine zemlje razlikuju s obzirom na vremensku dinamiku strukturnih promjena na tržištu rada, gotovo svima je zajednička ocjena da je u posljednja tri desetljeća participacija žena na tržištu rada dramatično porasla. Bilo svojim izborom ili zbog obiteljskih potreba, sve veći postotak žena u godinama rađanja i podizanja djece ostaje na tržištu rada.

Sasvim je drukčija slika podjele rada između bračnih partnera u *kućanstvu (obitelji)* – tu nije došlo do znatnijih promjena. Muž sada dijeli odgovornost za uzdržavanje obitelji sa ženom, ali ona je i dalje primarno odgovorna za posao u kućanstvu i za njegu i odgoj djece. Istodobno, problem dodatno otežava to, prema mišljenju Goodnow i Bowes (1994: 10), što je pomoć drugih osoba manje dostupna – posebno u slučaju ekonomski deprivilegiranih obitelji, a opseg poslova koje treba obaviti neznatno se smanjuje ako je žena zaposlena puno radno vrijeme. Plaćena pomoć u obavljanju kućanskih poslova ili je većini obitelji financijski nedostupna ili je teško doći do nje jer je na tržištu rada potražnja veća od ponude (kao što je slučaj u nekim gradovima u Australiji). Prema rezultatima Srđić-Đaković (1975.) koji su za Hrvatsku samo ilustrativni jer se odnose na uzorak žena (natprosječno visoke kvalifikacijske strukture) iz bivše Jugoslavije, 14 posto žena izvijestilo je da

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

ima neki oblik plaćene pomoći za obavljanje kućanskih poslova. Dvadeset godina poslije u Hrvatskoj je taj postotak još manji – prema rezultatima Vučinić-Palašek (1995)² samo 10 posto kućanstava plaća pomoć u obavljanju "tradicionalnih zadaća domaćice". Neplaćena pomoć također je sve manje dostupna, jer dominiraju nukleus obitelji od kojih su bake i djedovi ili drugi rođaci možda i zemljopisno odvojeni. K tome, mnoge bake i djedovi su i sami radno aktivni. U modernim društvima dolazi i do određenoga vremenskog zgušnjavanja zadaća žene kao njegovateljice. Naime, zbog trenda sve kasnijeg stupanja u brak i sve više dobi u kojoj rađaju prvo dijete, žene tek što su prestale njegovati i brinuti se o svojoj djeci (*mommy track*), postaju njegovateljice ostarjelih roditelja (*daughter track*).

Drugi čimbenik, prema mišljenju Goodnow i Bowes (1994.), jest promjena u društvenoj percepciji problema. Da se na podjelu rada u obitelji počne gledati kao na društveno relevantan problem, zaslužni su: opći porast interesa za društveni, ekonomski i obiteljski položaj žene, utjecaj drugoga vala feminizma (koji se, između ostaloga, zalagao za revalorizaciju rada u kućanstvu) i promjena očekivanja ljudi glede braka. Tradicionalna podjela uloga između supružnika podrazumijevala je da je muž glava kućanstva i odgovoran za održavanje obitelji, a žena je odgovorna za posao u kućanstvu, njegu i odgoj djece te njegu bolesnih i starih članova kućanstva. Prema Beckerovoj "human capital" teoriji upravo je spolna podjela rada iznimno važan dobitak od braka. Ona omogućuje efikasnu raspodjelu vremena između proizvodnje u kućanstvu i rada na tržištu (Canabal, 1990.). U promijenjenim okolnostima, kada žene dijele zajedno s muževima zadaću održavanja obitelji, podjela rada u kućanstvu između supružnika bilježi male pomake. Optimistična predviđanja iz 60-ih i 70-ih godina o skorom postizanju ravnopravne podjele rada u kućanstvu pokazala su se pogrešnima. Feminističke aktivnosti i ulazak većine udanih žena na tržište rada nisu doveli do egalitarne podjele rada između supružnika. Većina udanih žena još je uvijek neproporcionalno opterećena kućanskim poslovima i brigom za djecu. U onim obiteljima u kojima nije došlo do većega angažmana muža u obavljanju kućanskih poslova i u brizi za djecu, ženu nakon rada za plaću kod kuće čeka "druga smjena" (Hochschild, 1990.).

Ekonomске prednosti proizašle iz zaposlenja supruge mogu biti praćene smanjenim radom u kućanstvu, povećanim sukobom uloga, stresom u odnosima i smanjenom interakcijom supružnika te konfliktom supružnika (Godwin i sur., 1991.). Posljedice neravnopravne podjele rada snose ponajprije žene, ali i muškarci u narušenoj kvaliteti braka i obiteljskog života.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

Adaptabilno partnerstvo je gledište prema kojemu podjela rada u kućanstvu reflektira promjene u participaciji partnera na tržištu rada. Ne može se reći da se u posljednja tri desetljeća ništa nije promijenilo, da muškarci nisu donekle povećali razinu svoje "pomoći", ali nisu postali ravnopravni partneri svojim suprugama. Gershuny, Godwin i Jones (1994.)³ predlažu model odgođene adaptacije (*lagged adaptation*) u kojem se prilagodba u ulogama ne događa redistribucijom u kratkom roku, već u dugotrajnom procesu pregovora u kućanstvu, ili čak rekonstrukcijom kućanstva, godinama i čak naraštajima. Alternativno gledište je ono o zaustavljenim promjenama u redistribuciji radnih zadataka u obitelji ili "zaustavljenoj revoluciji" (Hochschild, 1990.). Iako postoje prijepori oko opsega "druge smjene" (npr. Pleck, 1993.), većina znanstvenika priklanja se ovom drugom gledištu.

Unatoč velikoj važnosti, odnosno potencijalnim koristima, mi tek počinjemo razumijevati kako partneri mogu egalitarno dijeliti rad u kućanstvu, posebice u obiteljima s djecom (Coltrane, 1990.). Objašnjenja neegalitarne podjele rada u obitelji obično posežu za strukturalnim ili kulturalnim čimbenicima, posebice muškarčevim superiornim ekonomskim položajem i utjecajem ideologije rodnih uloga. Eksplanatorni koncepti kao "relativni resursi", "socijalizacija-ideologija roda" i "raspoloživost vremena" prema rezultatima empirijskih studija "objašnjavaju neke od opaženih razlika u radu muškaraca u kućanstvu, ali rezultati su često nekonzistentni i ponekad su kontradiktorni" (Coltrane, 1990: 159). Valja naglasiti da ti ekplanatorni koncepti, ili kako ih neki nazivaju "teorije", nisu niti sveobuhvatni, niti su međusobno isključivi. Čitatelje upućujemo na pregledne radove Coltranea (2000.), Shelton i John (1996.), Ferree (1990.) i Šikić-Mićanović (u ovom broju).

Je li socijalizam oslobodio žene? Postsocijalistička tranzicija u Hrvatskoj i položaj žena

Usporedba rezultata istraživanja u pojedinim zemljama, kao i rezultati pojedinih komparativnih istraživanja (npr. Szalai, 1972.), pokazali su da tradicionalna podjela rada u kućanstvu prema rodu perzistira bez obzira na društveno uređenje. Feminističkim rječnikom, ono zajedničko i kapitalizmu i socijalizmu jest patrijarhalnost – uzrok potlačenosti žena u društvu. U patrijarhalnom društvu "rad za plaću manje je važan za ženin socijalni identitet nego njezino obavljanje kućanskih dužnosti" (Massey, Hahn i Sekuić, 1995: 360). Sasvim suprotno vrijedilo je za muškarce – rad za plaću bio je njihova socijalno preskribirana uloga i jezgra njihova identiteta. U razvijenim kapitalističkim zemljama nakon Drugoga svjetskog rata rad za plaću udanih žena bio je oštro suprotstavljen kulturno do-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

minantnom idealu kućanice koja brižno i s ljubavlju "servisira" potrebe članova obitelji. Sve do prije 20 ili 30 godina na udanu ženu, posebice majku djece predškolske dobi, gledalo se ili kao na "sirotu" koja radi za plaću jer to nalažu obiteljske (ne)prilike, ili kao na ženu koja nije niti dobra supruga, niti dobra majka. Situacija je bila bitno drukčija u zemljama sa socijalističkim društvenim uređenjem. Ravnopravnost muškaraca i žena kao dio socijalističke ideologije bila je oktroirana, "tj. uvedena je odozgo (kroz normativno pravni i vrijednosno-ideološki sistem) kao dio socijalističke ideologije" (Šporer, 1987: 77). "Emancipacija" žena ogledala se u pravu na rad za plaću, pa je s vremenom postalo općeprihvaćenom društvenom normom da žena radi (puno radno vrijeme) za plaću.⁴

Kao i žene u drugim socijalističkim zemljama, i hrvatske žene nosile su teret trostruke opterećenosti: rada za plaću, obiteljskog rada i "društveno-političkog rada" (Massey, Hahn i Sekulić, 1995.). Naime, Hrvatska je nakon Drugoga svjetskog rata iskusila ubrzane ekonomske promjene od seljačkog društva prema industrijskom. U socijalističkom razdoblju egalitarni odnosi između muškaraca i žena bili su ideologijska, pa i zakonska norma koja u praksi nikada nije u potpunosti ostvarena. Komunistički dužnosnici zadovoljili su se vrlo postupnim promjenama položaja žene u javnoj sferi – u privatnu sferu odnosa u obitelji nikada nisu ozbiljnije zadirali. Socijalistička koncepcija nije bila uključivanje muškarca u kućne poslove, već kad je žena zaposlena, predlagan je koncept podružtvljavanja kućanskih i obiteljskih obveza (Leinert Novosel, 1999.). Ženin položaj u obitelji znatno se manje promijenio u odnosu na njezin položaj u društvu (vidite Katunarić, 1987.). Egalitarna ideologija nije imala izravan utjecaj na ponašanje u obitelji, tako da je žena postala suodgovorna za prihod obitelji, ali je zadržala "stare ženske obveze" u kućanstvu. To su potvrdila istraživanja o kojima su izvijestili Szalai (1972.), Mihovilović (1975.) i Massey, Hahn i Sekulić (1995.).

Prema mišljenju koje su iznijele Tomić-Koludrović i Kunac (1999: 9), patrijarhalne vrijednosti i norme u Hrvatskoj imaju nekoliko korijena: 1) dugotrajno djelovanje zadružnog sustava hijerarhijskoga autoriteta, 2) dugotrajna socijalizacija u sustavu socijalističkih vrijednosti, 3) dugotrajni utjecaj katoličkih vrijednosnih predodžaba, 4) utjecaj rata kao eminentno predmoderne paradigme, 5) utjecaj trenutačne životne situacije (nesigurnost, pad životnoga standarda, nepostojanost temeljnih društvenih vrijednosti). U istraživanju provedenom 1997. godine položaj žene u društvu 40 posto žena ocijenilo je kao loš ili lošiji nego u bivšem komunističkom sustavu, a 33 posto žena smatralo je da je njihov položaj jednak kao prije

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

(Leinert Novosel, 1999: 42). Suvremena Hrvatska je postkomunističko "društvo oskudice" koje se suočilo i s ratnim razaranja. S ekonomskom krizom, smanjenim socijalnim davanjima države i kroničnim nedostatkom novca u budžetu većine hrvatskih obitelji, velik dio troškova obiteljske potrošnje mora se "srezati". Potrebe koje su u ekonomski boljim vremenima zadovoljavane izvan obitelji, zbog nedostatka novca moraju se "vratiti natrag u obitelj" (Ule, Ferligoj i Rener, 1990.)⁵. To znači da se povećava opseg kućanskih poslova i njihova važnost. Za razliku od spominjane trostruke opterećenosti žena u socijalističkom razdoblju, Tomić-Koludrović i Kunac (1999.) smatraju da je žena u suvremenoj Hrvatskoj i dalje trostruko opterećena, ali uz jednu razliku. U tranzicijskom razdoblju došlo je do određenoga povlačenja žena iz sfere javnoga djelovanja i žene sada više nego za socijalizma "krpaju" obiteljski budžet honorarnim radom ili radom u sivoj ekonomiji. Osim ekonomskih pritisaka koji vode povećanju opsega rada u obitelji, u devetogodišnjem tranzicijskom razdoblju bilježimo i ideologijske pritiske na društveni položaj žene kada su u prvi plan izbile političke opcije koje su se zalagale za jačanje (neo)patrijarhalnih vrijednosti i norma i "vraćanje" žene-MAJKE u obitelj. Leinert Novosel (1999: 18) to naziva procesom reteriranja ka tradicionalnim obrascima obiteljskoga života "kao i uvijek u povijesti ljudskog društva, kad god su nastupile teškoće gospodarske, odnosno populacijske naravi, društvo je iznalazilo 'rješenja' mijenjajući prvenstveno položaj i ulogu žene kao način rješavanja nastalih problema".

Kvantificirana nejednakost

Međunarodna iskustva nedvosmisleno pokazuju da žene provode više vremena nego muševi u obavljanju kućanskih i drugih obiteljskih poslova. Znanstvena produkcija u ovom području je toliko bogata da je Coltrane (2000.) u pregledu desetljeća u svoj izbor uvrstio 200 najznačajnijih članaka i knjiga. Stoga ćemo izdvojiti samo nekoliko istraživanja koja daju "panoramsku sliku stanja." Ciscel i sur. (2000.) analizirali su podatke longitudinalnog istraživanja od 1971. do 1991. godine u SAD-u o prirodi promjena u alokaciji vremena članova obitelji između tržišta i neplaćenih obiteljskih zadaća. Ustanovljeno je da je u oba područja alokacija vremena asimetrična. Očekivano, žene puno više vremena provode u obavljanju neplaćenih obiteljskih zadaća. Međutim, kad je riječ o plaćenom radu, podjela rada između spolova također je asimetrična – u SAD-u žene za plaću rade još uvijek manje radnih sati nego muškarci (poglavito zbog rada uz skraćeno radno vrijeme).⁶ Međutim, kada se zbroji vrijeme provedeno u radu u obitelji i na poslu, žene ukupno rade više nego muškarci. Analizirani podaci pokazuju da se proporcija vremena koje

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

suprug provodi radeći u kućanstvu povećala tijekom individualnoga životnog ciklusa muškarca te kod mlađih u odnosu na starije dobne kohorte. Na drugom kontinentu, u istraživanju provedenom 1993. godine na reprezentativnom uzorku za Australiju, Baxter i Western (1997.) izvješćuju da su dobiveni gotovo identični podaci kao u istraživanju provedenom 1987. godine. U šest godina gotovo nije došlo do promjena: u Australiji žene prosječno u kućanstvu rade 38, a muškarci rade 16 sati tjedno. Uz jasnu podjelu zadaća prema tradicionalnim obrascima (žena radi u kući, muškarac izvan kuće), većina žena radi dvostruko više od svojih muževa. I to gotovo bez razlike s obzirom na radni status i radno vrijeme (Dempsey, 1997.). Razlika je 22 sata tjedno, odnosno žene godišnje rade mjesec i pol dana više od muškaraca. Puno više nego što je to procijenila Hochschild (1990.) za SAD, gdje žene godišnje rade jedan mjesec više od svojih supruaga.

Nave-Hertz (1989: 170) rezultate istraživanja provedenog u 14 europskih zemalja sumira ovako: "Čak ako je tehnologija i promijenila rad u kućanstvu, muševci jedva za to pokazuju interes. Očigledno je svugdje u Europi da se nastavlja utjecaj tradicije na unutarobiteljsku alokaciju rada, bez obzira na ekonomski i politički sistem." Komentirajući rezultate istog istraživanja, Černigoj-Sadar (1989: 154) navodi da podjela rada među partnerima varira prema vrsti posla o kojem je riječ: "Simetrična je podjela rada najučestalija kod njege i brige za djecu (24 posto do 55 posto). Većina parova također kooperira u socijalnim kontaktima s rođacima, institucijama i u sređivanju financijskih pitanja." Međutim, kada je riječ o tradicionalno "ženskim" poslovima – kuhanju, pranju suđa i čišćenju kuće, u socijalističkim zemljama u puno je manjoj mjeri prisutna simetrična podjela rada – posebice u Sloveniji (13 posto) i u SSSR-u (14 posto) – u odnosu na skandinavske zemlje (29 posto do 37 posto). U tu sliku socijalističke "druge smjene" uklapaju se i rezultati istraživanja provedenog 1989./90. godine u bivšoj socijalističkoj Jugoslaviji (Massey, Hahn i Sekuić, 1995.). Sedamdeset posto žena izvijestilo je da svakodnevno obavlja rutinske kućanske poslove – kuhaju, peru posuđe i čiste. Viša naobrazba, stanovanje u gradu, veći prestiž zanimanja, dob ili rad u sivoj ekonomiji imali su slab ili nikakav utjecaj na ženino obavljanje "druge smjene" (Massey, Hahn i Sekulić, 1995.). Za žene su utvrđena samo dva važna prediktora obavljanja rutinskih poslova: ako je u kućanstvu starija žena (obično majka ili svekrva), radi manje, a ako je udana, radi više. Brak je i za muškarce važan prediktor, ali suprotnog smjera u odnosu na žene – oženjeni muškarci u prosjeku manje obavljaju rutinske kućanske poslove. Ono što može povećati angažman muškaraca jesu njihovi pozitivni stavovi prema rodnoj jednakosti.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

Poznata su mi tri recentna istraživanja provedena u Hrvatskoj, a rezultati ukazuju na postsocijalistički kontinuitet "druge smjene" za žene. Leinert Novosel (1999.) provela je istraživanje percepcije studenata o raspodjeli kućanskih poslova u obitelji. Iako su roditelji studenata u prosjeku više naobrazbe u odnosu na ostalu populaciju, to malo utječe na podjelu kućanskih poslova u obitelji. Vučinić-Palašek provela je 1995. godine istraživanje *Stavovi prema ženama*. Budući da nije publicirano, o rezultatima saznajemo posredno od Leinert Novosel (1999: 68-72). Čak 34 posto zaposlenih žena isključivo same kuhaju, nabavljaju, čiste, brinu se za djecu i rade ostale poslove vezane uz kućanstvo. U drugoj skupini su ona kućanstva u kojima žena obavlja spomenute zadaće uz pomoć supruga (31 posto) i/ili odrasle djece (32 posto) i/ili žene koja joj pomaže u kući (10 posto). Tomić-Koludrović i Kunac (1999.) izvješćuju o istraživanju provedenom na uzorku žena u Zagrebu, pa predstavljaju komparativni okvir za ovo istraživanje i zato ćemo ih nešto opširnije iznijeti. Prema izvještaju, jedina aktivnost koju oba bračna partnera obavljaju podjednako (91 posto) jest igra s djetetom. I u ostalim aktivnostima vezanim uz djecu situacija je povoljnija od raspodjele kućanskih poslova, ali je očigledno da je majka i dalje primarni roditelj. Najveći angažman samo majke bilježi se kada je dijete bolesno – tada isključivo one uzimaju bolovanje (70 posto), a puno rjeđe podjednako oba roditelja (22 posto). U ostale tri aktivnosti oba se roditelja brinu za djecu podjednako u puno većem broju obitelji: vode dijete u šetnju (59 posto), pomažu djetetu u učenju (51 posto) i hrane dijete (41 posto). Nasuprot tome, obavljanje kućanskih poslova je izrazito rodno segregirano. Prema izjavama većine ispitanica samo one u kućanstvu: glačaju (94 posto), peru rublje (93 posto), kuhaju (84 posto), peru suđe (71 posto), metu i usisavaju (56 posto). S druge strane, njihovi supruzi sami obavljaju tradicionalne muške poslove: lakše popravke kućanskih aparata (85 posto), mijenjaju osigurače za struju (82 posto), mijenjaju plinsku bocu (78 posto), toče gorivo u automobil (77 posto).

Rezultati vrlo dobro ilustriraju potrebu da se istraživanja podjele obiteljskoga rada među partnerima usmjere na aspekte izvan dominantnoga kvantitativnog okvira koji potječe iz tradicije istraživanja budžeta vremena – tko radi koliko vremena. Dakle, nije samo riječ o tome da u prosjeku žene rade više od svojih muževa, već je bitna i priroda poslova koje žene i muševci obavljaju u kućanstvu.

Nevidljivi rad i rodno segregiran rad

Obiteljski život satkan je od "nevidljivih" niti koje povezuju članove obitelji – njihove interakcije, međusobne emocionalne potpore, brige jednih za druge. Isto tako, često su "nevidljive" niti koje spajaju obitelj s njezinom okolinom – rođacima,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

prijateljima, znancima, susjedima i lokalnom zajednicom. Erickson (1993.) se zalaže za proširenje koncepta rada u obitelji – da se uz kućanske poslove i brigu za djecu, uključi i emocionalni rad. Mederer (1993.) smatra da koncept rada u obitelji ne može biti adekvatno operacionaliziran samo kao vrijeme provedeno u obavljanju kućanskih poslova i/ili kao alokacija obavljanja pojedinih poslova prema spolu, već da je nužno uključiti i treću dimenziju – menadžment obiteljskoga rada. Autorica izvješćuje o različitim učincima alokacije zadataka (posla) i alokacije menadžmenta na percepciju nepravednosti podjele rada i na izbijanje konflikta oko podjele rada. I kada podižu razinu svoje participacije u kućanskim poslovima, muškarci obično ostaju samo pomagači. Oni "pomažu svojim ženama", a njihove žene se brinu da oni te poslove obave pravodobno i na zadovoljavajući način. Žene su obiteljski "menadžeri" – one planiraju poslove i nadziru njihovo izvođenje.

Dok su izrazito brojna istraživanja razlika (apsolutnih ili proporcionalnih) u vremenu koje žene, odnosno muževi provode u obavljanju kućanskih poslova i brizi za djecu, malo-brojna su istraživanja koja razmatraju aspekt rodne segregacije rada u obitelji. Koncept podjele rada u kućanstvu, prema Blairu i Lichteru (1991.), ima dvije analitički distinktno dimenzije: broj sati rada i vrstu zadataka koje muž ili žena obavljaju. Čak i kod parova koji se u kvantitativnoj dimenziji približavaju egalitarnoj podjeli rada moguća je velika segregacija poslova. U već spominjanom istraživanju Baxter i Western (1997: 18) izvješćuju o jasnoj podjeli poslova u kućanstvu prema spolu: žene obavljaju većinu poslova unutar kuće, a muškarci obavljaju većinu poslova oko kuće. Hochschild (1990.) opisuje slične "prizemlje i kat – podrum i garaža" aranžmane (*upstairs-downstairs*). Gradski život, posebice život u stanu, bitno je reducirao tradicionalno "muške" poslove u obitelji. Oni se praktički svode na raznovrsne "majstorske pokušaje", održavanje okolice oko kuće (*famozno* košenje travnjaka ili čišćenje snijega), brigu za automobil i eventualno vožnju obitelji ili pojedinih članova obitelji. Iako nisu nabrojani baš svi "muški" poslovi, tu nekako popis prestaje, jer su žene djelomično preuzele od svojih supruga poslove iz nekada tradicionalno "muške sfere" upravljanja kućanskom ekonomijom i predstavljanja obitelji pred širom društvenom sredinom i državom. Povijesno gledajući, to je afirmacija osobe žene koja je, ne tako davno, pravno postojala samo u osobi svojega supruga ili kao njegov agent. Međutim, ti nekada tradicionalno "muški", a sada zajednički ili "rodno neutralni" poslovi predstavljaju povećanje obveza zaposlene žene koje nije

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

praćeno jednakim "posezanjem" muškaraca u sferu tradicionalno ženskih poslova.

Poslovi koji su prema tradicionalnoj podjeli rada između muškaraca i žena označeni kao "ženski" najčešće se razlikuju od "muških" poslova po sljedećim osobinama: 1) vremenski su dugotrajni, 2) repetitivni, 3) izvršavaju se prema dnevnom ili tjednom rasporedu uz malu vremensku fleksibilnost. Društveni znanstvenici ovim su poslovima davali različite nazive, a mi prihvaćamo podjelu na rutinske i povremene kućanske poslove (Coltrane, 2000.). Pet (skupina) kućanskih poslova čije obavljanje zahtijeva najviše vremena su kuhanje ili priprema obroka, održavanje čistoće u stanu/kući, kupovanje namirnica i kućanskih potrepština, pranje suđa i pospremanje nakon jela te pranje, glačanje i pospremanje rublja (Coltrane, 2000.). Od većine tradicionalno "ženskih" poslova ne može se pobjeći, ne može ih se odgoditi za "sutra" ili neki drugi dan "kada budem raspoložen" ili "kada ne budem umoran". Obitelj mora svaki dan jesti, poslije svakoga objeda treba pospremiti, djecu predškolske dobi treba svaki dan obući, oprati, staviti na spavanje, i još puno toga. Upravo ta dnevna rutina od koje se ne može odstupiti, "vječno kućno ropstvo domaćica i majki" (Szalai, 1972: 9), predstavlja veliko opterećenje za ženu. Tu ne mogu pomoći niti tehničke čarolije "malih kućanskih aparata", niti tehnološki napredak u pripremi i konzerviranju hrane ili poboljšana sredstva za čišćenje, niti kuharice koje uče kako skuhati ručak s desertom za 15 ili 20 minuta.

Istraživanja indiciraju da kod žena postoji povezanost depresije i obavljanja velikih količina rutinskih i repetitivnih poslova, ili kako ih Barnett i Shen (1997.) nazivaju – zadataka s niskom kontrolom rasporeda (obavljanja). Ponajprije, participacija muževa u takvim rutinskim poslovima ženi olakšava suočavanje s neproporcionalno većim teretom kućanskih poslova. Benin i Agostinelli (1988.)⁷ utvrdili su da se razina bračnoga zadovoljstva žena povećava kada njihovi supružnici preuzimaju na sebe obavljanje nekih tradicionalno ženskih zadaća (npr. kuhanje, pranje rublja). Budući da je rad u kućanstvu visoko rodno segregiran, vrijeme koje suprug provede koseći travu vjerojatno će imati manje utjecaja na ženinino zadovoljstvo podjelom rada nego što će to imati povećan angažman muža u npr. pranju suđa (Shelton i John, 1996: 313). To pridonosi osjećaju pravedne podjela rada i povećanom bračnom zadovoljstvu (Baxter i Western, 1996., 1997.; Erickson, 1993.; Piña i Bengston, 1993.). Važnije je tko što radi, a ne samo koliko ukupno vremena provede u obavljanju kućanskih poslova (Baxter i Western, 1997: 17).

CILJ ISTRAŽIVANJA

Na osnovi prethodno iznesene argumentacije za očekivati je da u Hrvatskoj muževi nerazmjerno malo participiraju u obavljanju kućanskih poslova i da se u velikoj mjeri zadržala tradicionalna, prema spolu segregirana podjela poslova. Provedenim istraživanjem željeli smo: 1) provjeriti u kojoj mjeri muškarci participiraju u radu u kućanstvu, 2) provjeriti u kojoj je mjeri rad u kućanstvu segregiran prema spolu.

METODA

Podaci su prikupljeni u okviru širega pilot-istraživanja za znanstvenu temu *Kvaliteta obitelji* Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar. Tijekom ožujka 1998. godine u Zagrebu je provedeno anketno istraživanje na prigodnom uzorku. Većina ispitanika bili su polaznici škole za izobrazbu odraslih pri Pučkom otvorenom učilištu u Zagrebu. Participacija u istraživanju bila je dobrovoljna, a ispitanicima je jamčena anonimnost. Anketni je upitnik podijeljen u učilištu, gdje su ga ispitanici u skupinama popunjavali. Uzorak je dodatno dopunjen ispitanicima više i visoke stručne spreme koji nisu bili uključeni u program dopunske izobrazbe odraslih osoba.

Uzorak

U istraživanje smo uvrstili samo one ispitanike koji su u trenutku anketiranja bili u braku, ukupno njih 160. Za potrebe ovoga rada rabljeni su podaci samo onih ispitanika koji su bili zaposleni, tako da je broj ispitanika smanjen na 154, odnosno na 152, jer je dvoje ispitanika samo djelomično ispunilo upitnik. Od $N=152$ ženskog spola je 56 posto i muškog spola 44 posto. Dobni raspon ispitanika je od 20 do 40 godina. Prema stručnoj spremi najviše je ispitanika sa srednjom stručnom spremom (51,3 posto), pa ispitanika s višom ili visokom stručnom spremom (29,6 posto), zatim po brojnosti slijede KV i VKV (12,5 posto), dok je najmanje ispitanika NKV i PKV (6,6 posto). Prema broju djece kompozicija uzorka je sljedeća: 91,4 posto ispitanika ima djecu, a 8,6 posto nema djecu. Broj djece u obiteljima ispitanika kreće se od jednog djeteta do najviše četvero djece ($M=1.8$), uz dominantnu vrijednost 2. Najbrojnija je skupina ispitanika koji imaju dvoje djece (50,4 posto), zatim s jednim djetetom (35,3 posto), pa s troje djece (10,8 posto), a najmanje je ispitanika s četvero djece (3,6 posto). Prema broju članova kućanstva najviše je ispitanika koji žive u kućanstvu koje ima četiri člana (38,7 posto), zatim u tročlanom kućanstvu (25,3 posto), u kućanstvu s pet članova (16,7 posto), u dvočlanom kućanstvu (10 posto), a najmanje ispitanika živi u kućanstvu sa šest članova (9,3 posto).

Instrumenti

Za potrebe pilot-istraživanja Obradović i Čudina-Obradović preveli su i adaptirali *Skalu podjele rada u kućanstvu* ("Division of household labor scale") sastavljenu od 14 čestica. Skala je preuzeta kako je predstavljena u radu Kamoja (1994.). Međutim, za razliku od izvorne skale, u ovoj adaptiranoj skali odgovori su mjereni ljestvicom sa četiri kategorije odgovora: nikad, jednom/dvaput mjesečno, jednom/dvaput tjedno i kad god treba. Pouzdanost skale izražena kao koeficijent unutar-nje konzistencije iznosio je $\alpha = 0.79$, a prosječna korelacija među česticama bila je 0.25.⁸ Ukupan rezultat na skali može se formirati kao zbroj odgovora na svim česticama, gdje se odgovoru "nikad" pridružuje vrijednost 1, do odgovora "kad god treba" kojem se pridružuje vrijednost 4. Međutim, takvo formiranje ukupnoga rezultata na skali vrlo je grub indikator raspodjele rada u kućanstvu iz najmanje dva razloga. Prvo, pojedine aktivnosti treba obavljati dva ili više puta dnevno (npr. kuhanje), kod nekih drugih aktivnosti "zadovoljavajuća razina izvedbe" je jednom/dvaput tjedno (npr. iznošenje smeća), a u nekima visoka razina osobnog angažmana može čak biti jednom/dvaput mjesečno (npr. sitni popravci). I drugo, pri tome se zbrajaju "kruške i jabuke" s obzirom na vremensko trajanje pojedinih aktivnosti, jer su međusobno vrlo različite. Ako netko kuha "kad god treba", to zahtijeva puno više vremena nego što je potrebno za svakodnevno discipliniranje djece, kao što je i za glačanje jednom/dvaput tjedno potrebno puno više vremena nego za iznošenje smeća jednom/dvaput tjedno. Zato formiranje ukupnoga rezultata na skali kao neponderirane linearne kombinacije, po našem mišljenju, favorizira muškarce.

REZULTATI

S obzirom na iznesena ograničenja, razlike između muškaraca i žena u ukupnom rezultatu na skali poslužiti će samo kao polazna točka analize. Uz uvjet da je ispitanik odgovorio na sve tvrdnje, najmanji mogući rezultat je 14 (ne participira niti u jednoj navedenoj aktivnosti) do maksimalnih 56 (najveća razina angažmana u svim navedenim aktivnostima). Prosječan ukupan rezultat za žene je $M=51.24$ ($SD=4.39$), a za muškarce je $M=41.76$ ($SD=7.61$). T-testom za nezavisne uzorke utvrđeno je da muškarci statistički značajno manje participiraju u radu u kućanstvu ($t=7.50$, $p<.01$). Usporedba standardnih devijacija (Leveneov test jednakosti varijanci) pokazuje da su muškarci mnogo manje homogena skupina nego žene.

➔ **TABLICA 1**
Učestalost obavljanja
kućanskih poslova
prema spolu i korela-
cija učestalosti obavlja-
nja kućanskih poslova
i spola

779

Učestalost obavljanja poslova	Popravci		Kuhanje		Usisavanje		Majstori		Rublje		Sanitarije		Ljubimci		Smeće		Namirnice		Sude		Glačanje	
	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž	%	Ž
Nikad	30.6	1.5	-	22.4	1.2	22.4	32.1	22.7	1.2	63.6	1.2	50.1	20.0	36.5	11.9	1.5	-	3.0	-	16.4	1.2	56.1
1-2 mjesечно	17.6	14.9	4.7	31.3	5.9	31.3	9.5	4.5	-	15.2	3.5	22.7	-	7.7	8.3	12	7.1	7.5	2.4	17.9	1.2	25.7
1-2 tjedno	2.4	4.5	1.2	17.9	10.6	14.9	1.2	1.5	3.5	4.5	7.1	4.5	5.0	5.8	11.9	14.9	7.1	11.9	2.4	14.9	3.5	1.5
Kad god treba	49.4	79.1	94.1	28.4	82.3	31.3	57.1	71.3	16.7	88.2	22.7	75.0	50.0	67.9	71.6	85.8	77.6	95.3	50.7	94.1	16.7	
Korelacija (Spearmanov r)		.36*		-.68*		-.55*		.14		-.81*		-.70*		-.25*		.07		-.11		-.52*		-.79*

Napomena: korelacije označene zvjezdicom statistički su značajne uz $p < .01$.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

Usporedba pokazuje da od 11 kućanskih poslova čak 8 poslova jedan spol češće obavlja (tablica 1). Razlike nisu statistički značajne u poslovima koje možemo svrstati u "logistiku" obitelji: organiziranje dolazaka majstora, iznošenje smeća i nabava namirnica. Muškarci su više angažirani od žena samo u jednom poslu – sitnim popravcima u kući. Nasuprot njima, žene su više angažirane u: pranju rublja, glačanju, pranju kupaonice i WC-a, kuhanju, usisavanju, pranju suđa i više se brinu za kućne ljubimce koji zahtijevaju puno pažnje – pse ili mačke. U tablici nismo naveli aktivnosti vezane uz djecu. Te čestice mnogo slabije diskriminiraju ispitanike prema spolu: 100 posto žena i 92 posto muškaraca "vode brigu o disciplini djece" kad god treba; 94 posto žena i 86 posto muškaraca igra se s djecom kad god treba. Angažman oboje roditelja je podjednak i kada dijete treba voditi na razne aktivnosti: 86 posto žena i 80 posto muškaraca odgovorilo je da ih vodi kad god treba.

Zanimljivo je iste te podatke pogledati iz drugoga interpretativnog okvira – koje poslove jedan spol ne radi? Preciznije rečeno, koje poslove neki veći broj muškaraca ili žena nikada ne obavlja? Približno 1/3 žena ne popravljaju stvari po kući i ne organizira dolazak majstora u kuću. Međutim, izgleda da su organiziranje majstora te briga za kućne ljubimce "tranzicijski" kućanski poslovi s obzirom na rodnu segregaciju. Naime, tu bilježimo i velik broj muškaraca koji nikada ne organiziraju dolazak majstora (~1/4), niti se brinu za psa ili mačku (~1/3). Što se tiče žena, čini se da postoji manji dio žena, približno 1/10, koji je posao iznošenja smeća prepustio svojim supruzima.

➔ SLIKA 1
Kućanski poslovi koje
muškarci izbjegavaju

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

Kada je riječ o muškarcima, spisak poslova koje oni nikada ne obavljaju je veći (grafički prikaz 1). Posao koji, prema ponašanju naših ispitanika, oni definitivno ne smatraju "muškim" poslom je pranje rublja – približno 2/3 muškaraca nikada ne pere rublje. Na toj "top ljestvici" na drugom mjestu nalazi se glačanje rublja – nešto više od 1/2 muškaraca nikada ne glača rublje. Pranje sanitarnih prostorija, kupaonice i WC-a, nikada ne obavlja približno 1/2 muškaraca. Dok je pranje suđa očekivano (vidite npr. Twiggs i sur., 1999.) na dnu "top ljestvice poslova koje muškarci ne rade" s nešto više od 15 posto ispitanika koji nikada ne peru suđe, donekle je iznenađujuće da nešto manje od 1/4 muškaraca nikada ne kuha. Možda je razlog visokoj participaciji muškaraca u pripremanju hrane i nedovoljno precizna formulacija kategorije odgovora koji u ljestvici izražava najviši stupanj angažmana – "kad god treba". U budućim istraživanjima bilo bi dobro to promijeniti u "svakodnevno" ili "kad god treba".

Primjena logističke regresijske analize bila je posljednja provjera rodne segregacije u obavljanju kućanskih poslova. *Logit* analiza ima istu racionalu kao i diskriminativna analiza – primarni cilj analize je identificirati skupinu kojoj objekt (npr. osoba) pripada, a članstvo u skupini trebalo bi biti predviđeno ili objašnjeno skupom nezavisnih (metričkih) varijabla (Hair i sur., 1995.). Upotreba *logit* analize preporučuje se kada pretpostavke za diskriminativnu analizu nisu zadovoljene, što je slučaj s našim podacima. U analizu nismo uvrstili varijablu briga za kućne ljubimce jer velik broj ispitanika nema kućne ljubimce. Od 10 varijabla obavljanja kućanskih poslova dovoljne su 3 varijable da s prosječnom točnošću od 93,5 posto možemo predvidjeti je li osoba muškoga ili ženskoga spola. Točnost predviđanja bila je viša za muškarce, od kojih su samo 2 krivo klasificirana (97,5 posto) i nešto niža za žene (87,3 posto). Jedan od kriterija uspješnosti klasifikacije je postotak točnih klasifikacija koji bi dobili da smo svim ispitanima pripisali pripadnost većoj skupini, odnosno skupini s više ispitanika. U ovom uzorku (n=147) to su žene s 59 posto, tako da je razlika između ovoga rezultata i klasifikacije po slučaju 34,5 posto. Moramo napomenuti da zbog malog uzorka nismo slijedili metodološki naputak da se uzorak podijeli na dva poduzorka, pa da se na jednom računa funkcija, a onda da se evaluiira na drugom poduzorku, tako da su dobiveni rezultati donekle "previše uštimani" (*overfitted*) i donekle specifični za dobiveni uzorak. Varijable koje su najbolji prediktori spola ispitanika su dva "tipično ženska" posla – pranje i glačanje rublja i jedan "muški" posao – popravci. Ujedno se može reći da su to poslovi koji su najviše segregirani prema spolu.

● **TABLICA 2**
Rezultati logističke step-wise (LR) regresijske analize na varijabli spol s devet prediktorskih varijabla (N=147)

Doduše, zbog visoke korelacije pranja i glačanja rublja s nekim drugim česticama, npr. kuhanjem, treba to uzeti s određenom rezervom.

Varijabla	-2 LL	GOF	Cox & Snell Nagelkerke		χ^2	df	p	B	Wald	r
			R ²	R ²						
Početni model	201.323									
1. korak rublje	86.600	173.014	.542	.726	114.722	1	.000	-2.098	33.342	-.395
2. korak glača	67.283	112.184	.598	.802	134.039	2	.000	-1.420	15.350	-.258
3. korak popravci	52.027	69.136	.638	.855	149.296	3	.000	-1.531	9.621	-.195

DISKUSIJA

Rezultati su u skladu s rezultatima istraživanja provedenih u Hrvatskoj i s nalazima iz međunarodne (pretežno američke) literature. Utvrđeno je da muškarci ukupno rade manje u obitelji nego žene. Žene žongliraju između tri sfere – posla, djece i kućanskih poslova, a muževi najčešće između dvije – posla i djece. Podatak da su muškarci mnogo manje homogeni skupina nego žene ukazuje da muškarci mogu u puno većoj mjeri odrediti hoće li obavljati navedene poslove ili neće. Žene imaju puno manje mogućnosti izbora: određena mogućnost izbora postoji samo kad je riječ o tradicionalno "muškim" poslovima. Kad je riječ o popravcima u kući i organiziranju dolaska majstora – nešto više od 30 posto žena to nikada ne radi, nasuprot približno 1/2 žena koje to čine kad god treba. Kada je riječ o rutinskim kućanskim poslovima, angažman žena je u puno manjoj mjeri stvar izbora. Za razliku od muškaraca, više od 90 posto žena kad god treba – kuha, pere rublje, glača i pere suđe. Isti je obrazac rodne segregacije poslova i kod poslova čišćenja kuće – 80 posto žena kad god treba pere sanitarne prostorije, usisava prašinu. Rezultati *logit* analize pokazali su da su kućanski poslovi izrazito segregirani prema rodu.

Kada je riječ o brizi za djecu, dobiveni rezultati zadovoljavaju kriterij "rodno integriranih" zadaća u obitelji koji su predložili Twiggs i sur. (1999.). Naime, u sve tri čestice postotak muškaraca i žena koji su svoj angažman ocijenili kao najveći mogući ("kad god treba") puno je iznad predloženih 75 posto. Ukupna slika nešto je povoljnija nego što bi se moglo očekivati na osnovi rezultata Tomić-Koludrović i Kunac (1999.). Međutim, rekao bih da su zapravo nalazi oba istraživanja sukladni – jer dijele samo jednu zajedničku česticu-aktivnost i u tom se slučaju rezultat podudara. Izgleda da muškarci igru s djetetom ili djecom ne doživljavaju kao posao i ne pada im teško. Dok je igra s djecom ugodan "posao", druga dva "posla" u našem istraživanju su povremeni, što je u skladu s tezom da muškarci više participiraju u povremenim, a manje u rutin-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

skim poslovima. Ostale aktivnosti u istraživanju Tomić-Koludrović i Kunac (1999.), kao što je npr. hranjenje djeteta, muškarci puno češće "prepuštaju" majci. Povećanu participaciju muškaraca u brizi za djecu možemo objasniti u kontekstu *socijalnog odobravanja angažiranog očinstva* (Coltrane, 1990.). "Prema reklamama, komedijama i dramama u 'udarnim' televizijskim terminima, današnji otac je gotovo kao druga majka: on mijenja bebi pelene, njeguje svoju djecu, priprema im gurmanska jela..." (Coltrane, 1990: 157) U stvarnosti ponašanje očeva još zaostaje iza afirmativnih predodžaba u medijima o *novim očevima*.

Prema mišljenju Rossa i sur. (1983.)⁹ suvremeni brakovi se sve više odmiču od komplementarnih radnih obrazaca ka paralelnim obrascima u kojima bračni partneri dijele (sve) zadatke. Kada je riječ o brizi za djecu, možemo se složiti da su i naši rezultati u skladu s tom tendencijom. Međutim, muškarci su puno manje angažirani u obavljanju kućanskih poslova. Čini mi se da je najveća prepreka većoj participaciji muškaraca u obavljanju "poslova domaćice" upravo socijalizacijom duboko upijeno, sveprožimajuće određenje da su to poslovi žene-domaćice. Drugim riječima, obavljanje tih poslova doživljava se kao odgovarajuće ili neodgovarajuće demonstriranje roda. Muškarci koji participiraju u takvim aktivnostima mogu biti izvrgnuti neformalnim sankcijama članova svoje socijalne mreže. Vjerujemo da je ženi lakše pregovarati o egalitarnijoj podjeli rada sa suprugom koji se uspješno suočio sa sankcijama socijalne mreže obitelji. Stoga se čini da je prava strategija koju iznosi Dempsey (1997: 16-17): "za većinu žena neposredni cilj možda nije odmah povećati broj zadataka koje muškarac obavlja u kućanstvu, ili pak povećanje ukupnog vremena koje provedu u radu, već je njihov cilj muž-partner koji je spreman obavljati neke od 'ženskih poslova'". Zasad izgleda da je većina hrvatskih obitelji daleko od egalitarne raspodjele kućanskih poslova. Budući da su istraživanjem obuhvaćeni ispitanici koji žive u Zagrebu, odnosno Zagrebačkoj županiji, za očekivati je da u manjim gradovima i u ruralnim sredinama podjela kućanskih poslova u većoj mjeri slijedi tradicionalne obrasce podjele rada između bračnih partnera.

ZAKLJUČAK

Slično konstataciji za socijalistička društva (Černigoj-Sadar, 1989.), i u postsocijalističkim tranzicijskim društvima oskudice mogućnost za rasterećenje žena od tereta "druge smjene" vidim samo u transformaciji odnosa među članovima obitelji u pravcu egalitarne raspodjele rada u obitelji. Sva druga rješenja, kao što su plaćena pomoć u kućanstvu, transfer nekih zadataka u sektor javnih ili tržišnih usluga, rad uz skraćeno radno vrijeme ili odustajanje od rada za plaću – za većinu obi-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

telji u Hrvatskoj nisu realne opcije. Stoga, muškarci imaju priliku ponovno promisliti kakva bi trebala biti njihova prava uloga u obitelji. Zaposlena žena koja radi puno radno vrijeme kao i njezin suprug pri tome treba pomoć – treba partnera. Po našem mišljenju, krucijalni korak ka tome je redefiniranje "ženskih" poslova u kućanstvu kao "rodno neutralnih" ili zajedničkih poslova. Izgleda da su takve promjene otpočele u području brige za djecu. U kućanskim poslovima promjene se odvijaju puževim korakom, na što ukazuju i rezultati ovoga istraživanja.

Ova studija ima nekoliko ograničenja. Najprije, riječ je o malom, prigodnom uzorku, tako da nije opravdano generalizirati rezultate, iako su oni u skladu s rezultatima prethodnih istraživanja u Hrvatskoj. Drugo, riječ je o prirodni istraživanja – buduća anketna istraživanja s većim, po mogućnosti reprezentativnim uzorkom trebaju se usmjeriti ka eksplikaciji čimbenika o kojima ovisi povećani angažman muškaraca u obavljanju kućanskih poslova i veći angažman očeva u brizi za djecu. Npr. u istraživanju nije kontrolirana varijabla radni status supružnika, tako da ne znamo mogu li se neke od dobivenih razlika atribuirati razlikama u raspoloživom vremenu bračnih partnera, tj. razlikama između obitelji u kojima su oba partnera zaposlena puno radno vrijeme, u odnosu na obitelji u kojima jedan partner nije zaposlen.

Na kraju, čini nam se da je vrijeme za "big bang" kvalitativnih istraživanja u ovom području (dosada ih nije bilo), koja zahtijevaju manje novca, a puno više vremena istraživača – što je odlična kombinacija za hrvatske ekonomske neprilike.

BILJEŠKE

Napomena: U članku smo rabili termin *zaposlena žena* ili *zaposlena majka* kao oznaku udjela žene na tržištu rada. Naravno, time se ni na koji način ne implicira da žene koje nisu zaposlene ne rade.

¹ U statističkom ljetopisu Hrvatske takav podatak nije dostupan!

² Rezultati iz neobjavljene studije navedeni su prema Leinert Novosel (1999: 68).

³ Navedeno prema Wheelock i McCarthy (1997: 25).

⁴ Leinert Novosel (1999.) upozorava na razlike među zemljama socijalističkoga bloka. U nekim zemljama "realnog socijalizma" kao odgovor na gospodarske teškoće došlo je do reverzibilnoga procesa – "politički sponzorirane tradicionalizacije", što je imalo za posljedicu lošiji položaj žena na početku procesa tranzicije.

⁵ Navedeno prema Tomić-Koludrović i Kunac (1999: 12).

⁶ To nije specifičnost SAD-a, već obilježje većine razvijenih kapitalističkih zemalja.

⁷ Navedeno prema Shelton i John (1996: 313).

⁸ U prilogu je prezentirana cjelokupna tablica korelacija između čestica skale.

⁹ Navedeno prema Blair i Lichter (1991: 109).

PRILOG

➤ **TABLICA 3**
Matrica interkorelacija
čestica u Skali podjele
rada u kućanstvu

785

	VAR 1	VAR 2	VAR 3	VAR 4	VAR 5	VAR 6	VAR 7	VAR 8	VAR 9	VAR 10	VAR 11	VAR 12	VAR 13	VAR 14
Popravci	1.00	-.14	-.20	-.18	.25	-.28	-.25	-.06	-.07	-.03	-.28	-.08	-.00	.01
Suđe	-.14	1.00	.67	.60	.07	.61	.60	.24	.05	.42	.62	-.03	.07	-.08
Kuha	-.20	.67	1.00	.64	.04	.75	.69	.37	.08	.33	.73	.18	.20	.00
Usisava	-.18	.60	.64	1.00	.19	.69	.68	.33	.34	.33	.63	.14	.21	.10
Org. majstore	.25	.07	.04	.19	1.00	.07	.09	.14	.16	.18	.03	.00	.20	.17
Rublje	-.28	.61	.75	.69	.07	1.00	.91	.28	.12	.24	.81	.17	.24	.07
Sanitarije	-.25	.60	.69	.68	.09	.91	1.00	.26	.10	.17	.81	.05	.25	.07
Ljubimci	-.06	.24	.37	.33	.14	.28	.26	1.00	.34	.08	.27	.19	.13	-.02
Smeće	-.07	.05	.08	.34	.16	.12	.10	.34	1.00	.23	.06	.25	.25	.07
Namirnice	-.03	.42	.33	.33	.18	.24	.17	.08	.23	1.00	.26	.10	.20	.10
Glača	-.28	.62	.73	.63	.03	.81	.81	.27	.06	.26	1.00	.14	.23	.06
Disciplinira	-.08	-.03	.18	.14	.00	.17	.05	.19	.25	.10	.14	1.00	.53	.32
Igra se	-.00	.07	.20	.21	.20	.24	.25	.13	.25	.20	.23	.53	1.00	.31
Vodi na aktivnosti	.01	-.08	.00	.10	.17	.07	.07	-.02	.07	.10	.06	.32	.31	1.00

LITERATURA

- Baxter, J. i Western, M. (1996.). *Satisfaction with the housework: Explaining the paradox*. Conference paper, Brisbane, 27-29 November 19996.
- Baxter, J. i Western, M. (1997.). Women's satisfaction with the domestic division of labour. *Family Matters*, 47 (Winter): 16-20.
- Blair, S. L. i Lichter, D. T. (1991.). Measuring the division of household labor. *Journal of Family Issues*, 12 (1): 91-113.
- Boh, K., Bak, M., Clason, C. (ur.) (1989.). *Changing patterns of European family life. A comparative analysis of 14 european countries*. London: Routledge.
- Canabal, M. E. (1990.). An economic approach to marital dissolution in Puerto Rico. *Journal of Marriage and Family*, 52 (2): 515-530.
- Ciscel, D. H., Sharp, D. C. i Heath, J. A. (2000.). Family Work Trends and Practices: 1971 to 1991. *Journal of Family and Economic Issues*, 21, 1, 23-36.
- Coltrane, S. (1990.). Birth timing and division of labor. *Journal of family issues*, 11 (2): 157-181.
- Coltrane, S. (2000.). Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and Family*, 62 (4): 1208-1233.
- Černigoj-Sadar, N. (1989.). Psycho-social dimensions of paid work and family life. U: Boh, K. i sur. (ur.) *Changing patterns of European family life. A comparative analysis of 14 European countries*. London: Routledge, str. 141-158.
- Dempsey, K. (1997.). Women's perceptions of fairness and the persistence of an unequal division of housework. *Family Matters*, 48 (Spring/Summer): 15-19.
- De Vaus, D. (1997.). Family Values in the Nineties. *Family Matters*, 48 (Spring/Summer), 5-10.
- Erickson, R. J. (1993.). Reconceptualizing family work: The effect of emotion work on perception of marital quality. *Journal of Marriage and Family*, 55 (4): 888-900.
- Ferree, M. M. (1990.). Beyond separate spheres: Feminism and family research. *Journal of Marriage and Family*, 52 (4): 866-884.
- Goodnow, J. J. i Bowes, J. M. (1994.). *Men, women and household work*. Melbourne: Oxford University Press.
- Godwin, D. D., Draughn, P. S., Little, L. F. i Marlowe, J. (1991.). Wife's off-farm employment, farm family economic status, and family relationships. *Journal of Marriage and Family*, 53 (2): 389-402.
- Hair, J. F., Anderson, R. E., Tatham, R. L. i Black, W. C. (1995.). *Multivariate data analysis*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Hochschild, A. (1990.). *The second shift*. New York: Avon books.
- Katunarić, V. (1987.). Strukturalne i ideološke varijable ženskog pitanja u Jugoslaviji. U: *Žena i društvo – kultiviranje dijaloga: zbornik radova*. Zagreb: SDH, str. 113-124.
- Kamo, Y. (1994.). Division of household work in the Unites States and Japan. *Journal of Family Issues* 15: 348-78.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

- Klauzer, J. (1975.). Biološko-reproduktivna funkcija zaposlene žene. U: A. M. Mihovilović, (ur.). *Žena između rada i porodice*. Zagreb: IDIS.
- Leinert Novosel, S. (1999). *Žena na pragu 21. stoljeća*. Zagreb: Ženska grupa TOD.
- Massey, G., Hahn, K. & Sekulić, D. (1995.). Women, men, and the 'second shift' in socialist Yugoslavia. *Gender & Society*, 9 (3): 359-379.
- Mederer, H. J. (1993.). Division of labor in two-earner homes: Task accomplishment versus household management as critical variable in perceptions about family work. *Journal of Marriage and Family*, 55 (1): 133-145.
- Nave-Herz, R. (1989.). Tensions between paid working hours and family life. U: K. Boh, i sur. (ur.). *Changing patterns of European family life. A comparative analysis of 14 European countries*. London: Routledge, str. 159-171.
- Piña, D. L. i Bengston, V. L. (1993.). The division of household labor and wives' happiness: Ideology, employment, and perceptions of support. *Journal of Marriage and Family*, 55 (4): 901-912.
- Pleck, J. H. (1993.). Are "Family-supportive" employer policies relevant to men? U: J. C. Wood. *Men, work, and family*. Newbury Park: Sage, str. 217-237.
- Shelton, B. A., & John, D. (1996.). The division of household labor. *Annual Review of Sociology*, 22: 299-322.
- Srdić-Đaković, Lj. (1975.). Socio-ekonomski podaci i ekonomska funkcija obitelji. U: Mihovilović, A. M. (ur.). *Žena između rada i porodice*. Zagreb: IDIS, str. 33-42.
- Statistički ljetopis Republike Hrvatske* (1998.). Zagreb: Državni zavod za statistiku RH.
- Szalai, A. (ur.) (1972.). *The use of time*. The Hague: Mouton.
- Šikić-Mićanović, L. (2001.). The conceptualization and meanings of domestic labour. *Društvena istraživanja*, 10 (4-5): 731-766.
- Šporer, Ž. (1987.). Feminizacija profesija kao indikator položaja žena u različitim društvima. U: *Žena i društvo – kultiviranje dijaloga: zbornik radova*. Zagreb: SDH, str. 77-90.
- Tomić-Koludrović, I. i Kunac, S. (1999.). *Žene u procjepu modernizacije hrvatskog društva. Izoješće o provedenom istraživanju: Politički i kulturni aspekti društvenog položaja žena u gradu Zagrebu*. Split: Stope Nade.
- Twiggs, J. E., McQuillan, J. i Ferree, M. M. (1999.). Meaning and measurement: Reconceptualizing measures of the division of household labor. *Journal of Marriage and Family*, 61 (3): 712-724.
- Wheelock, J. i McCarthy, P. (1997.). Employed mothers and their families in Britain. U: J. Frankel (ur.). *Families of Employed Mothers. An International Perspective*. New York: Garland Publishing, str. 3-34.
- Wilkie, J. R. (1991.). The decline in men's labor force participation and income and the changing structure of family economic support. *Journal of Marriage and Family*, 53 (1): 111-122.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

Men Don't Do That: Gender Segregation of Domestic Division of Labour

Davor TOPOLČIĆ
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

Contrary to a long global trend of researching the domestic division of labour between marital partners, for social scientists in Croatia it has been a completely marginal field of study from the mid-seventies up to the end of the century. The reason for this is buried in the roots of social circumstances: in the socialist period in the sphere of public relations the equality of the sexes was proclaimed, but without entering the sphere of private and family relations. In the nine-year postsocialist transitional period the political parties and options supporting "traditional family values" dominated. Furthermore, war circumstances and a deep economic crisis worked in the same direction backtracking towards traditional patterns of family life. Among the empirical research projects of the division of unpaid labour in the family, in foreign as well as domestic professional literature, there have been but few that include gender segregation of labour into "male" and "female". The main goal of this work was to ascertain the extent to which domestic labour is exposed to gender segregation. In the paper, data obtained within the framework of a broader pilot research of characteristics of family life have been used. The answers of a total of 152 examinees who were married and employed at the time were analysed. The results suggest (1) that domestic labour division between marital partners is still discriminating, with a much greater work involvement of women; (2) that men look after children more than they are engaged in carrying out domestic chores; (3) that domestic labour is greatly exposed to gender segregation, which is also confirmed by the results of the logit analysis.

Männer machen das nicht: nach Geschlechtern segregierte Arbeitsteilung in der Familie

Davor TOPOLČIĆ
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Während im Ausland die Arbeitsteilung unter Ehepartnern schon seit vielen Jahren immer wieder zum Gegenstand wissenschaftlicher Untersuchungen wird, zeigten kroatische Gesellschaftswissenschaftler von der Mitte der 70er Jahre bis zum Ausklang des 20. Jahrhunderts so gut wie kein Interesse für dieses Gebiet. Die Ursache dafür wurzelt in den

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 10 (2001),
BR. 4-5 (54-55),
STR. 767-789

TOPOLČIĆ, D.:
MUŠKARCI TO NE RADE...

gesellschaftlichen Verhältnissen: In der Zeit des Sozialismus herrschte in der Öffentlichkeit die proklamierte Gleichberechtigung der Geschlechter, wobei die Sphäre der privaten und familiären Beziehungen jedoch unberührt blieb. In den neun Jahren der postsozialistischen Transitionszeit dominierten politische Parteien und Meinungen, die die Rückkehr zu "traditionellen familiären Werten" befürworteten. Denselben Effekt hatten das Kriegsgeschehen (1991–1995, Anm. d. Üb.) und die schwere Wirtschaftskrise, von denen das Land ergriffen wurde. Unter den empirischen Untersuchungen zur unentgeltlichen Arbeitsleistung innerhalb der Familie gibt es sowohl in der in- als auch ausländischen Fachliteratur nur wenige, die die nach Geschlechtern segregierte Arbeitsteilung, d.h. die Aufteilung in "Männer-" und "Frauenarbeit" thematisieren. Die vorliegende Studie verwendet Angaben, die innerhalb einer breiter angelegten Pilotuntersuchung zur Ermittlung von Merkmalen des Familienlebens gewonnen wurden. Es wurden die Aussagen von 152 Untersuchungsteilnehmern analysiert, die in der Zeit, als die Untersuchung durchgeführt wurde, verheiratet waren und einen Arbeitsplatz hatten. Die Ergebnisse lassen folgende Schlüsse zu: (1) Die Arbeitsteilung unter Ehepartnern vollzieht sich auch weiterhin zu ungleichmäßigen Anteilen, d.h., der weitaus größere Einsatz erfolgt vonseiten der Frauen; (2) Männer kümmern sich eher um die Kinder und helfen weniger im Haushalt mit; (3) die Hausarbeit ist zu einem großen Teil nach Geschlechtern segregiert – dies bestätigen auch die Resultate einer Logit-Analyse.